

УДК 316.6

І. В. МЕЩАН

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Механізмами соціальної взаємодії суб'єктів надання соціальних послуг на регіональному рівні (рівні об'єднаної територіальної громади) є організаційно-управлінські механізми, серед яких соціальне партнерство набуває особливого значення, оскільки соціальна взаємодія, заснована на партнерській взаємодії суб'єктів соціального управління, здатна забезпечувати ефективне функціонування системи соціального обслуговування населення. У статті наведено результати соціологічного опитування мешканців новоутворених об'єднаних територіальних громад Запорізької області щодо визначення актуальних потреб у соціальних послугах та запропоновано перспективи взаємодії громадських організацій і органів місцевого самоврядування у наданні соціальних послуг на рівні об'єднаної територіальної громади.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціальні послуги, соціальне обслуговування, об'єднана територіальна громада, громадська організація.

Складна соціально-політична та соціально-економічна ситуація в Україні зумовлює процеси докорінного реформування системи державного управління, децентралізації влади і розвитку України як суверенної та європейської держави. Саме тому однією з актуальних проблем є вдосконалення системи територіальної організації влади з метою підвищення ефективності державного управління у наданні соціальних послуг населенню. Створення ефективної системи соціального захисту населення в Україні є одним із пріоритетних завдань соціальної політики держави, що передбачає якісну перебудову системи управління соціальним обслуговуванням населення відповідно до нових соціально-економічних викликів і потреб населення, що домінують. У зв'язку із цим особливою актуальністю набуває проблема впровадження механізмів реалізації соціального партнерства в системі надання соціальних послуг населенню на рівні територіальної громади, оскільки соціальна взаємодія, заснована на партнерській взаємодії суб'єктів соціального управління, здатна не тільки забезпечувати ефективне функціонування системи соціального обслуговування населення, а й адаптуватись до глобальних змін у соціальній сфері загалом.

Питання ефективності системи соціального обслуговування населення були і є предметом наукових розвідок та гострих дискусій у соціологічному дискурсі. Сучасні дослідження здійснюються в межах соціально-філософських концепцій і соціологічних парадигм, зокрема структурно-функціонального підходу, центральною проблемою якого є інституціоналізація системи надання соціальних послуг (Р. Мертон, Т. Парсонс,

Н. Смелзер). Не менш значущою є роль теорій суб'єктивної спрямованості (П. Бурдєс, М. Вебер, Ю. Габермас, Е. Гідденс, Н. Луман).

Питання соціального партнерства в соціальній сфері висвітлено в працях зарубіжних дослідників, зокрема С. Ваддока, П. Грінера, М. Джоргенсена, Л. Ерхарда, А. Ловкової, В. Міхеєва, М. Уорнера, В. Якимця та ін. Певні здобутки в межах окресленої проблематики мають і вітчизняні науковці. На різних аспектах соціального захисту й соціального обслуговування зосередили свої наукові розвідки О. Базилюк, В. Бех, В. Бідак, В. Гошовська, В. Грушко, Т. Єфременко, М. Лукашевич, В. Мандибура, О. Мачульська, Н. Мельник, В. Скуратівський, Ю. Сурмін, М. Туленков, В. Черняк, О. Яременко та ін. Однак у спеціальній літературі недостатньо уваги приділено дослідженню проблем соціального партнерства як механізму надання соціальних послуг на рівні територіальної громади. У зв'язку із цим виникає об'єктивна потреба в розробленні наукового обґрунтування концепції реформування системи соціального обслуговування в умовах децентралізації влади та створення об'єднаних територіальних громад.

Мета статті – провести теоретичний аналіз соціального партнерства як механізму надання соціальних послуг; визначити актуальні потреби в соціальних послугах в об'єднаних територіальних громадах та визначити перспективи взаємодії громадських організацій і органів місцевого самоврядування у наданні соціальних послуг на рівні об'єднаної територіальної громади.

Соціальне партнерство виступає як чинник управління в різних сферах суспільства. Найбільш розроблена концепція соціального партнерства у сфері соціально-трудових відносин, але в умовах становлення та розвитку громадянського суспільства, формування нової стратегії соціальної політики (у бік її поступової лібералізації) та зменшення ролі держави в соціальному забезпеченні соціальне партнерство набуває важливого значення в управлінні системою соціального захисту й соціального обслуговування населення, особливо на регіональному рівні, рівні місцевого самоврядування та місцевих територіальних громад.

Однією із соціологічних дефініцій соціального партнерства можна вважати визначення, запропоноване В. Міхеєвим: “Соціальне партнерство – це система відносин його основних суб'єктів і інститутів з приводу стану, умов, змісту та форм діяльності різних соціально-професійних груп, спільнот і прошарків [5, с. 24]. В. Якимець акцентує увагу на синергетичності соціального партнерства, яка виникає під час поєднання різних ресурсів з боку різних секторів (некомерційного сектора, бізнесу, держави) при вирішенні різних соціальних проблем, у тому числі і в наданні соціальних послуг населенню [7, с. 15]. Слід зазначити, що майже всі наукові підходи до вивчення соціального партнерства, незважаючи на розбіжності у виділені досліджуваного аспекту партнерських відносин, визначають як основ-

ний зміст, базовий модус взаємодії соціальних суб'єктів соціальну взаємодію трьох секторів суспільства – держави, бізнесу і громадянського суспільства. Отже, соціальне партнерство в соціальному обслуговуванні відрізняється полісуб'єктністю. Це такий тип управління, у якому беруть участь представники всіх груп суспільства опосередковано або безпосередньо. Одним із суб'єктів і об'єктів управління соціальним обслуговуванням сьогодні виступає територіальна громада, яка згідно із Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, має таке визначення: територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [3].

У соціологічній науці поняття “громада” розглядається як соціальна спільнота, що об'єднує людей у контексті соціальної взаємодії для досягнення значущих для них цілей і реалізації особистих і соціальних потреб, причому в основі формування соціальних спільнот можуть лежати різні ознаки – соціально-демографічні особливості, професійний статус, місце проживання, соціально-психологічні особливості та ментальні характеристики, культурні детермінанти. Такі чинники визначають певні моделі формування функціонування спільнот, серед яких виділяють “часткову спільноту”, що формується за рахунок задоволення індивідуальних, специфічних потреб та інтересів. Інша модель спільноти представлена в концепції Т. Мак-Айвера, в основі якої лежить процес задоволення соціальних та індивідуальних інтересів всіх членів громади. Для такої спільноти притаманна характерна суб'єктність – “здатність до самостійного (автономного) відтворення на власній соціокультурній основі різних способів, форм, засобів соціальної активності, спрямованої на задоволення потреб людей” [6, с. 67–78]. На такій основі формуються і функціонують, насамперед етнічні, релігійні, територіальні громади. Інший підхід до розуміння громади наведено у працях М. Стейсі, який визначає як основну характеристику громади систему взаємопов'язаних соціальних установ і закладів, які функціонують на певній території й охоплюють всі аспекти соціального життя всіх членів громади [9, с. 140–146].

М. Боп і Д. Боп виділили проблемне поле соціальної роботи в громаді у різних країнах, а саме в контексті моделей практичної діяльності визначили два основних підходи: 1) використовується державними та недержавними організаціями і полягає у наданні ними соціальних послуг, 2) реалізується за допомогою активізаційних мотиваторів громади щодо вирішення існуючих проблем, тобто індивіди, виходячи зі свого бачення, визначають власні потреби та випрацюють механізм їх задоволення [1, с. 156–157].

Отже, соціальна робота в громаді як професійна діяльність включає в себе як формальні (юридично-правові, фінансово-економічні, матеріальні),

так і неформальні (психологічні, соціально-психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні) види допомоги, тому робота в територіальній громаді спрямована насамперед на формування та розвиток соціальної ідентифікації (соціальної приналежності) із певною соціальною спільнотою через стимулювання і відновлення зв'язків між організаціями, групами й індивідами всередині конкретної територіальної громади, а також вирішення соціально-економічних, соціально-психологічних проблем у середині громади завдяки актуалізації потреби в консенсус-орієнтованій взаємодії.

Серед основних функціональних напрямів соціальної роботи в громаді можна виділити такі: 1) координаційно-посередницька діяльність – сприяння розвитку партнерських взаємозв'язків територіальної громади, державних і недержавних організацій соціальної сфери на території громади; співпраця з представниками місцевих засобів інформації; 2) мотиваційно-мобілізуюча діяльність – мотивування людей до спільної діяльності для розвитку громади; активізація можливостей членів громади брати участь у житті всієї громади; сприяння розвитку різних форм взаємодопомоги між членами громади; підтримка та розвиток ініціативних груп членів громади; 3) дослідницько-моніторингова діяльність – аналіз і моніторинг соціальних умов, потреб, інтересів членів громади; моніторинг якості наданих соціальних послуг; 4) сервісно-обслуговуюча діяльність – надання соціальних послуг членам громади як з боку закладів соціального обслуговування, так і через створені групи самопомоги, волонтерські організації.

Соціальне партнерство в наданні соціальних послуг на рівні об'єднаної територіальної громади передбачає взаємодію таких соціальних суб'єктів: 1) департамент соціального захисту населення; 2) органи місцевого самоврядування (громади); 3) заклади соціального обслуговування населення; 4) громадські організації і благодійні фонди; 5) грантодавці; 6) групи самоорганізації в громаді; 6) бізнес-структури і комерційні організації.

Механізмами соціальної взаємодії суб'єктів соціального партнерства в управлінні соціальним обслуговуванням на регіональному рівні є організаційно-управлінські механізми: 1) створення надійного соціального середовища, що означає упевненість партнерів і місцевого співтовариства в цілому, що зобов'язання будуть виконані, а конструктивні пропозиції розглянуті та прийняті до виконання; 2) забезпечення можливості здобуття повної та достовірної інформації про партнерів, їх відкритості перед місцевим співтовариством; 3) визначення норм, що спонукають партнерів не шукати вигоду лише для себе, а прагнути до досягнення загальної мети: підвищення якості надання соціальних послуг територіальним громадам; 4) координація й залучення ресурсів органів влади (субсидії, гранти некомерційним організаціям), бізнес-структур (спонсорство, добродійність, меценатство) і громадськості (фінансові, матеріальні, людські ресурси);

5) розробка та підписання відповідної угоди про партнерство з метою закріплення основаних на відповідній правовій базі його пріоритетних напрямів, механізмів, технологій, критеріїв оцінювання ефективності; визначення обов'язків сторін.

Провідним суб'єктом соціального партнерства в наданні соціальних послуг на рівні територіальної громади, на нашу думку, можуть виступати громадські організації. У Законі України "Про об'єднання громадян" подано таке визначення: "Громадська організація – це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів" [4]. Хоча більш доречно вживати термін "організації громадянського суспільства" і зараховувати до них також органи самоорганізації населення. Європейська комісія визначає приналежність до громадянського суспільства учасників ринку праці – соціальних партнерів (профспілки та федерації роботодавців), організацій – представників соціальних та економічних гравців у широкому сенсі (наприклад, організації споживачів), громадських організацій (неурядові організації) та організацій на рівні громади, через які громадяни можуть брати участь у житті громади (наприклад, молодіжні асоціації чи об'єднання батьків) тощо [8, с. 4–34].

Основними функціями громадської організації в системі соціального обслуговування населення на рівні територіальної громади є: 1) обслуговуюча, яка передбачає цільове надання населенню, виходячи з їх потреб, певних соціальних послуг; 2) інформаційна, яка має на меті отримання та формування банків інформації щодо запиту з боку громади на певні соціальні послуги; 3) програмувальна та планувальна, що передбачає участь у створенні та реалізації соціальних проектів громади, розробка стратегії щодо анагенезу системи соціальних послуг на рівні громади; 4) контрольна, що передбачає перевірку якості реалізації соціальних послуг та в цілому їх ефективності.

Сучасні науковці у сфері соціального управління приділяють значну увагу дослідженням функціонування механізмів соціального партнерства на рівні територіальної громади, відтворюючи його структурно-функціональну форму як державно-приватно-громадську взаємодію. Так, В. Якимець запропонував функціональні типи механізмів соціального партнерства, які можуть бути реалізовані на регіональному рівні: конкурсні, організаційні та процедурні. Конкурсні механізми передбачають взаємодію влади (грантодавця) лише з тими суб'єктами, які виграли конкурс. До цієї групи входять механізми соціального замовлення, соціального гранту, тендеру, конкурсу на отримання кредиту, конкурсу соціальних проектів, громадських ініціатив, авторських варіативних програм і т. д. Організаційні механізми будуються на тому, що влада спільно з НДО та бізнесом утворює нову організаційну структуру, якій делегується частина функцій щодо вирішення соціально значущих завдань. Процедурні механізми встанов-

люють правила співпраці, необхідні для вирішення спільних завдань партнерів [7, с. 184–186].

З метою розробки моделі соціального партнерства в наданні соціальних послуг на рівні об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) в грудні 2016 р. було проведено соціологічне опитування серед мешканців новоутворених об'єднаних територіальних громад Запорізької області (n=350) щодо визначення актуальних потреб у соціальних послугах. На сьогодні в Запорізькій області діють 7 об'єднаних територіальних громад: Берестівська ОТГ, Веселівська ОТГ, Долинська ОТГ, Камиш-Зорянська ОТГ, Преображенська ОТГ, Смирновська ОТГ, Воскресенська ОТГ.

Як показники затребуваності соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах Запорізької області було визначено: 1) оцінку якості й доступності соціального обслуговування населення; 2) оцінку потреб у соціальних послугах. Результати подано на рис. 1–2.

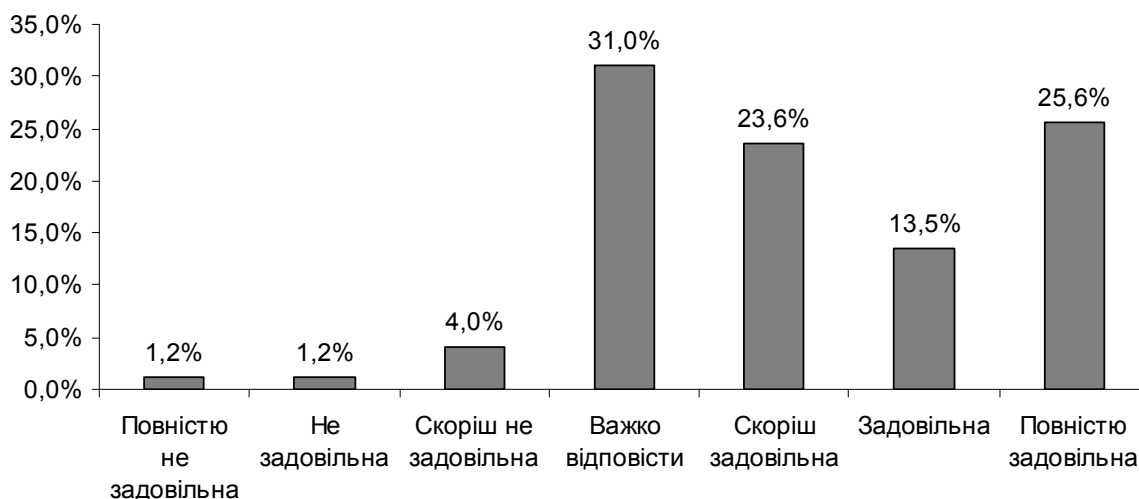

Рис. 1. Оцінка якості та доступності соціальних послуг

Як свідчать результати дослідження, 60% респондентів отримували соціальні послуги в соціальних службах за місцем проживання, причому 62% клієнтів соціальних служб позитивно оцінюють якість отриманих соціальних послуг.

Найбільш затребуваними соціальними послугами є (“дуже потребують” і “скоріше потребують”): соціально-економічні послуги (матеріальна і натуральна допомога, оформлення пенсії, соціальних виплат, субсидії на послуги ЖКГ тощо) – 55%, юридичні послуги (43%), послуги з працевлаштування (24%), інформаційно-посередницькі послуги (медіація, інформація щодо діяльності установ соціальної сфери, можливості прийняття участі в державних соціальних програмах) – 21%.

Рис. 2. Оцінка потреб у соціальних послугах

Висновки. Отже, ефективним механізмом надання соціальних послуг на рівні об'єднаної територіальної громади може виступити соціальне партнерство як взаємодія основних соціальних суб'єктів: державних і місцевих органів управління, бізнес-структур і недержавних некомерційних організацій у сфері надання соціальних послуг.

Основним суб'єктом соціального партнерства в наданні соціальних послуг на рівні територіальної громади можуть виступати громадські організації, а основною технологічною формою соціального партнерства в наданні соціальних послуг на рівні об'єднаної територіальної громади – соціальне замовлення як засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі суб'єктів господарювання для задоволення потреб у соціальних послугах, визначених місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування. Основними функціонально-процесуальними етапами діяльності громадської організації в наданні соціальних послуг в об'єднаній територіальній громаді є такі:

1. Дослідницько-моніторинговий етап: визначення соціального портрету споживачів соціальних послуг у територіальній громаді, виявлення

актуальних проблем і соціально-психологічних потреб людей, що опинилися в складній життєвій ситуації.

2. Програмно-планувальний етап: розробка плану заходів щодо реалізації проекту вирішення організаційних питань (формування волонтерських груп, залучення фахівців), залучення фінансово-матеріальних ресурсів, укладання соціального контракту з органами місцевого самоврядування.

3. Етап надання соціальних послуг і соціальної роботи в територіальній громаді.

4. Моніторингово-контрольний етап: перевірка якості реалізації соціальних послуг та в цілому їх ефективності; підтримка та розвиток ініціативних груп членів громади з метою подальшого надання соціальних послуг через створені групи самопомоги і волонтерські групи самої громади.

Таким чином, напрямом подальших досліджень є розробка ефективної моделі надання соціальних послуг у територіальній громаді на основі механізму соціального партнерства та її практичне впровадження в соціальному обслуговуванні на рівні об'єднаної територіальної громади.

Список використаної літератури

1. Демидова Т. Е. Сравнительный анализ форм “работы в общине” в зарубежных странах / Т. Е. Демидова // Российский журнал социальной работы. – 1997. – № 2. – С. 156–157.

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 91 (із змінами, внесеними Законом України від 26 листопада 2015 р. № 835-VIII).

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. // Нормативно-правове регулювання надання соціальних послуг: збірка документів та методичних матеріалів. – Херсон : МО “Нова генерація”, 2004. – 56 с.

4. Про об'єднання громадян : Закон України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17>.

5. Михеев В. А. Основы социального партнерства: теория и политика : учеб. для вузов / В. А. Михеев. – Москва : Экзамен, 2001. – 158 с.

6. Семігіна Т. Робота в громаді: практика і політика / Т. Семігіна. – Київ : Видавничий дім “КМ Академія”, 2004. – 288 с.

7. Якимец В. Н. Межсекторное социальное партнерство: основы, теория, принципы, механизмы / В. Н. Якимец. – Москва : Эудиторіал УРСС, 2004. – 384 с.

8. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Civil Society Dialogue between the EU and Candidate Countries, COM(2005) 290 final. – Brussels. – 2005. – P. 4–34.

9. Stacey M. The Myth of Community Studies / M. Stacey // British Journal of Sociology. – 1989. – Vol. XX. – № 2. – P. 140–146.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2016.

Мещан И. В. Социальное партнерство как механизм предоставления социальных услуг в объединенной территориальной общине

Механизмами социального взаимодействия субъектов предоставления социальных услуг на региональном уровне (уровни объединенного территориального общества) являются организационно-управленческие механизмы, среди которых социальное партнерство приобретает особое значение, поскольку социальное взаимодействие, осно-

ванное на партнерском взаимодействии субъектов социального управления способна обеспечивать эффективное функционирование системы социального обслуживания населения. В статье приведены результаты социологического опроса среди жителей новообразованных объединенных территориальных общин Запорожской области относительно определения актуальных потребностей в социальных услугах и предложены перспективы взаимодействия общественных организаций и органов местного самоуправления в предоставлении социальных услуг на уровне объединенных территориальных общин.

Ключевые слова: социальное партнерство, социальные услуги, социальное обслуживание, объединенные территориальные общины, общественная организация.

Meshchan I. V. Social Partnership as Mechanism of Grant of Social Services in Incorporated Territorial Communities

The mechanisms of social co-operation of subjects of grant of social services at regional level (levels of the incorporated territorial society) are organizationally-administrative mechanisms among which social partnership takes on the special significance, as social co-operation, based on partner co-operation of subjects of social management able to provide the effective functioning of the system of social maintenance of population.

By the basic subject of social partnership in the grant of social services public organizations can come forward at the level of territorial society, and by the basic technological form of social partnership in the grant of social services at the level of the incorporated territorial society social order as mean of adjusting of activity in the field of grant of social services by bringing in on contractual basis of subjects of manage for satisfaction of requirements in social services, certain the local organs of executive power and organs of local self-government. By the basic functionally-judicial stages of activity of public organization in the grant of social services in the incorporated territorial society following.

1. Research-monitoring stage: determinations social to the portrait of consumers of social services in territorial society, exposure of issues of the day and social and psychological needs, people which appeared in a difficult vital situation.

2. Programmatic-plan stage: development of plan of measures in relation to realization of project, decision of organizational questions (forming of volunteer groups, bringing in of specialists), bringing in of financially-material resources, closing of social deal with the organs of local self-government.

3. The stage of grant of social services and social work is in territorial society.

4. Monitoring-supervisory stage: quality of realization of social services control and on the whole to their efficiency; support and development of initiative groups of members of society with the purpose of further grant of social services through the created groups of self-help and volunteer groups of society.

In the article results over of the sociological questioning are brought among the habitants of the newly incorporated territorial communities of the Zaporizhzhya area in relation to determination of actual requirements in social services and the prospects of co-operation of public organizations and organs of local self-government are offered in the grant of social services at the level of the incorporated territorial communities.

Key words: social partnership, social services, social service, united territorial communities, public organization.